

A CHICAGO-SZIMBÓLUM TÖRTÉNETE

Koudela Pál

Összefoglaló:

Chicago neve egybeforrott a túlnépesedéssel, bűnözéssel és a városi problémákkal, s talán kevésbé szembeötlő módon, de a városkutatással a nagyvárosok fejlődésével, a felhőkarcolókkal és számos más vívmánnyal is. Chicago története rövid és tankönyvbe illő, s híre néhány évtizeden belül az egész világban elterjedt, erős, a város saját életére is visszahatoló szimbólummá vált. Ebben a tanulmányban a szimbólum egyes jelentéselemeinek valós és imaginárius történetét fejtjük ki a telekspekulációtól a gyors népességnövekedésen, a hamar megjelenő szervezett és szervezetlen bűnözésen keresztül a tudományos és irodalmi életig. A városok a történetileg konstruált jelentések hordozói. A várostörténet művelődéstörténeti szemmel nem más, mint eltérő közösségek története. A város szimbolikus értelmezése a viselkedés, a közterek és tereptárgyak jelentéseinek vizsgálata központi eleme a művelődéstörténetnek – Chicago művelődéstörténeti elemzéséhez ezek az elvek vezettek.

Kulcsszavak: Chicago, várostörténet, mentalitástörténet, telekspekuláció, népességrebukkanás, kriminológia

Abstract:

Chicago's name is intertwined with overpopulation, crime, and urban problems, and perhaps in a less conspicuous way, with urban development, the development of big cities, skyscrapers, and many other achievements. Chicago's history is short and textbook-friendly, and within a few decades, its fame has spread throughout the world, becoming a strong symbol of the city's own life. In this study, we elaborate on the real and imaginary history of each of the meaningful elements of the symbol, from land speculation and rapid population growth, through the soon-to-appear organized and unorganized crime, to scientific and literary life. Cities are carriers of historically constructed meanings. Through the eyes of cultural history, the history of the city is nothing but the history of different communities. The symbolic interpretation of the city, the study of the meanings of behaviour, public spaces, and landmarks, is a central element of cultural history — these principles are behind the analysis of Chicago's cultural history.

Keywords: Chicago, urban history, history of mentalities, land speculation, population boom, criminology

Bevezetés

Chicago népessége, területe, infrastruktúrája és szinte minden település-, társadalom- és gazdaságföldrajzi paramétere egyedülállóan gyorsan nőtt az 1833-as megalapítását követő évszázadban, s ez a várost világszeretete ismertté tette, neve hamar országos és nemzetközi szimbólummá vált. Mindez elég gyorsan következett be ahhoz, hogy már a 19. század végére Budapesten is városrész kapjon közhasználatú nevet utána – s noha erről csak a 20. század elejéről vannak legkorábban feljegyzések, feltételezhető, hogy a névhasználat korábbi.¹ Az évtizedek során rengeteg jelentés-tartalom kapcsolódott a Chicago névhez, melyek területi és korszakonkénti rétegeit nem szándékozunk feltárni. Bemutatjuk azonban a város történetének első évszázadában azon tényezőket, melyek megítélésünk szerint a legnagyobb mértékben járultak hozzá a hírnév formálódásához.

Talán kicsivel többet is mondunk: Chicago olyan mentális konstrukcióvá vált, ami nemcsak túlnőtt a szimbolikus jelentéstartalmat meghatározó mögöttes tartalom, hanem önálló, gondolatformáló jelentőségre tett szert. Bismarck 1870-ben így vallott Philip Sheridannek, az uniós tábornok európai látogatása során: „Bárcsak Amerikába látogathatnék, hogy legalább Chicagót láthassam!”² Hasonló vágyát fejezte ki Viktória királynő és Thomas Carlyle is ez idő tájt.³ Mindezek történeti hi-telessége talán kevésbé fontos, mint általános elterjedésük: idézik törté-nészek, közírók és építészek – nyomatékot adva annak a nézetnek, hogy Chicago már 1870-ben egyet jelent Amerikával.

A városok a történelem során mindig szimbolikus terek voltak, a klasz-szikus világ számos települését a világegyetem modelljeként építették meg, szakrális, közigazgatási szerepük pedig meghatározta sorsukat, ám korántsem minden város vált globális léptékben is szimbólummá. A vá-ros a huszadik század során már biztosan többet jelentett kulturális ki-fejezési formánál. A modernitás kultúrája, a gyors társadalmi változá-sokat is magában foglaló kultúra, a mindent áruvá változtató gazdasági környezet, a tömegtársadalom és a széttöredezettség nem csupán a vá-ros kultúrájának jellemzői, hanem maga a szintiszta város. Az új műve-lődéstörténet képviselői ezért fordultak olyan témák felé, mint a történeti emlékezet, a közterek, a kollektív identitás vagy a fogyasztói szokások.⁴

¹ Az erzsébetvárosi terület kiépítésének előzményeihez: Jelinek Júda (2019): Egy gettó új élete? *Budapest*, 42 (4): 6–9. A városrész nevének irodalmi életéről: K. Horváth Zsolt (2011): *KÍVÜL. Peremhelyzet és a habitus formálódása Mérei Ferenc élettörténetében*. Doktori disszertáció. ELTE, Budapest. 117–142.

² Miller, Donald L. (1997): *City of The Century: The Epic of Chicago and the Making of America*. Simon & Schuster, New York. 131.

³ Lewis, Lloyd (1929): *Chicago: The History of its Reputation*. Part. I. Harcourt, Bracen and Company, New York. 113.

⁴ Gordon, Alan (2004): Introduction: The New Cultural History and Urban History:

A művelődéstörténet érdeklődése a hetvenes évektől kezdett az okozati rendszerek helyett a jelentések felé fordulni. Clifford Geertz vitathatatlan hatása ez, noha a hetvenes évek művelődéstörténetészei az *Annales* harmadik generációját jelentették már, s a mentalitástörténet Marc Bloch és Lucien Febvre mellett Huizingán át egészen Jacob Burckhardtig, társadalmi vonatkozásában pedig, a kollektív középpontba állítása az individuális helyett, Maurice Halbwachson át Durkheimig is visszavezethető. Geertz statikussá változtatta a történetírást, cserébe a tárgyak és események megkonstruált jelentéseit állította a központba. Az ő nyomán mára egyetlen kulturális entitás sem értelmezhető egyetlen monolitikus szimbólumként, plurális szemléletet hozott, s szemléletét lassanként a történettudomány is a maga képére formálta, a változás lehetőségét visszacsempészve az értelmezési keretek közé.

Ez a pluralitás és dinamizmus a legfontosabb keret, melynek mentén Chicago tényleges változásai szimbólumként is értelmet nyernek. Mint-hogy – Charles Tilly nyomán⁵ – ódzkodunk egy általános és grandiózus várostörténet képében értelmet keresni, a partikuláris elemek azon csoportjára összpontosítunk, melyek önmagukban és kontextusba ágyazva is elégségesek a szimbolikus jelentésformálódás bemutatására. A városok a történetileg konstruált jelentések hordozói. A várostörténet művelődéstörténeti szemmel nem más, mint eltérő közösségek története. A város szimbolikus értelmezése, a viselkedés, a közterek és tereptárgyak jelentéseinek vizsgálata központi eleme a művelődéstörténetnek, a városantropológiának és a városszociológia Los Angeles-i iskolájának egyaránt. A társadalmi folyamatok értelmezése helyett azonban egy történeti konstrukció rétegeit tárjuk fel.

1871-re már biztosan sajátos szimbolikus jelentést hordozott Chicago, legalábbis az Egyesült Államokon belül. A kilenc négyzetkilométert és százezer ember otthonát elpusztító tűzvész okai, következményei és hatása messze földön példát jelentett a városok számára, sőt egyfajta példázattá is vált. Sokan isten büntetéseként értelmezték, míg mások tudományos magyarázatot kerestek, ám a közvélemény leginkább a kettő egyfajta egyvelegét fogadta el. A város azonban mindenki számára a bűn, a pimasz törtetés, a közönségesség és a tradíciókkal való szembefordulás megtestesítője volt. Nem csupán a keleti parti újságok számára, a chicagói lapok még erősebb hangon ítéleztek a város fölött – Chicago az amerikai bölcsességnek adott leckét. A felelőtlenül épített, faszerkezetű, hivalkodó házak pusztulása példázattá vált hamar. Alig egy évre rá, a Bostont felégető tűz messze nem keltett ilyen vihart. A békésnek és erkölcsösnek

---

Intersections. *Urban History Review / Revue d'histoire urbaine*, 33 (1): 3–7.

⁵ Tilly, Charles (1996): What Good Is Urban History. *Journal of Urban History*, 22 (6): 702–719. 715.

ítélt, jámbor, keresztény városról senki sem gondolta, hogy isten csapásaként szenved a pusztulást, miközben más, sokkal bűnösebb életet élő városokat nem érte hasonló vész.⁶

Mivel Chicago volt az iparosodás korának leggyorsabban fejlődő városa, az őt elpusztító tűz az amerikai társadalmat érő sorscsapássá vált a nagyközönség számára. Igaz, a bostoni tűz főként ipari épületeket pusztított el, s nem családok otthonait, a két esetre adott reakciók közti ily éles különbség mégis szembeötlő. Praktikus leckét is adott az egymást követő két chicagói tűzvész 1871-ben és 1874-ben: részben a belátás, részben a biztosítótársaságok ellenállása okán, de kénytelenek voltak mindenütt felhagyni a faszerkezetű házak építésével. Chicago hozott elsőként rendeletet, s szolgáltatott ezáltal példát, a tűzlépcsők építéséről is.⁷ Mégis, noha továbbra is megoszlottak a vélemények a tűzvész isteni és gyakorlati okai, magyarázata között, az amerikaiak többsége a morális és kulturális élet megújulásának szükségességét értette ki belőle.

A tűz romjain újjáépülő város példázata hozta az igényt az amerikai nemzeti egység megerősítésére. Ne feledjük, hogy alig pár éve ért véget az országot korántsem egyesítő polgárháború, a vágy a nemzeti összetartásra igen felerősödött, egyfajta enyhülést várt tőle a lakosság nagyobb része. A háború óta nem kapott esemény ekkora publicitást országSZerte, mint a tűzvész. A technikai lehetőséget az akkor elterjedt telegráf biztosította, s ezért a technika sokak számára az összetartozás eszközének bizonyult. Hogy a tűz kialudtával valójában miért segítettek olyan sokan Chicagót mihamarabb újjáépíteni, arról ismét megoszlottak a vélemények: a keresztényi szolidaritás és az üzleti érdek két fő tengelye között. (Tekintetbe kell venni, hogy számos nagy chicagói üzlet New York-i hitelintézetek kölcsönéből épült ki, s hogy leginkább az északi államok anyagi segítsége volt a meghatározó, a déli államok alig adtak valami támogatást.) A segítségnyújtáshoz a modern technika és a gazdasági kapcsolatok is hozzájárultak, az erőfeszítés ugyanakkor azt is bizonyította, hogy áhítat és haladás összefér egymással.

Noha szépen példázza a messze földön ismertté vált katasztrófa, mennyi többletjelentés tapadhat az elszenvető város nevéhez annak kapcsán és általa, számos fontos tényezőt lehet még figyelembe vennünk, amikor az összetett képzettársítás mögött meghúzódó eseményeket lajstromozzuk. Mind között talán a legjelentősebb a város népességének rendkívül gyors növekedése annak első évszázadában. Emellett a város kezdeti építészeti problémáira adott megoldások is legalább ennyire hírhedtek, s az a

⁶ Pauly, John J. (1984): The Great Chicago Fire as a National Event. *American Quarterly*, 36 (5): 668–683.

⁷ Pierce, Bessie Louise (2007): *A History of Chicago*. Volume Three. *The rise of a modern city: 1871–1893*. University of Chicago Press, Chicago. 209.

tény, hogy létrejött és fejlődése is spekuláció eredménye, ugyancsak fontos elemmel gazdagította a Chicago-kép jelentéstartományát. A településföldrajzi és gazdaságtörténeti tényezők mellett ki kell emelnünk, hogy a Chicagói Iskola a 19. század végétől számos tudományág meghatározó elméletalkotó műhelyévé vált: így a kriminológia, a szociálpszichológia, a településföldrajz és a szociológia mindenképpen ide sorolható, magát a várost felhasználva az elmélet megalkotásának forrásaként. Ezzel nem csupán tudományosan ismertté, egyfajta kiindulóponttá tették Chicagót mindenütt a világon, hanem a területi-társadalmi problémák kapcsán ikonná is formálták.

A város jelentésrétegeinek bemutatásakor egyfajta imaginárius dimenziók kialakításának hátterét igyekszünk megteremteni, ezzel megrajzolva a szimbolikus Chicago eseménytörténeti körvonalait. Imaginárius dimenzió – Carl Smith nyomán⁸ – a gondolatok és kifejezések azon kontextusát értjük, melyek áthatják az egyént és a társadalmi életet. Az eseményekre adott egyéni és intézményi reakciók nagymértékben befolyásolják magának az eseménynek az alakulását és az eseményről alkotott véleményeket. Noha Smith három igen mélyreható és széles szimbolikus tartománnyal rendelkező eseményt elemez könyvében, mi úgy gondoljuk, nem csak híres-hírhedt katasztrófák, felfordulások állíthatók talapzatként a mentális városkép feltérképezéséhez. Ugyanakkor nem vitatjuk ezen események kiemelkedő szimbolikus erejét.

A chicagói tűzvész ma is a legismertebb a hasonló katasztrófák között Amerika-szerte. A Haymarket bombázása, az az atrocitás, amely a Haymarket Square-en, a nyolcórás munkaidőért zajló munkásmozgalmi demonstráció harmadik napján történt, 1886. május 4-én, szintén kiemelkedő szimbolikus erővel rendelkezett, s értelmezhető a városi erőszak legpregnansabb példájaként. A békésen sztrájkoló tömeget megtámadó rendőrséget válaszként súlyos bombatámadás érte, mely hatalmas pusztítást eredményezett, ráadásul az elkövető kilétét soha nem sikerült felderíteni. Ez az esemény azonnal a városi élet negatívumainak jelképévé, degeneratív jellegéből fakadó következmények megtestesítőjévé vált, s nagyban befolyásolta a laikus és a tudományos közvéleményt is a rá következő évtizedek során. A nyolc (a bomba előállításával) megvádolt személy pere során⁹ (hetüket elsőfokon halálra ítélték) az eljárás messze túllépett a közvetlen bizonyítékok és események feltárásán. A tárgyalás kétféle társadalmi üzenetet közvetített Chicagónak – sőt Amerikának, s talán az

⁸ Smith, Carl (1995): *Urban Disorder and the Shape of Belief: The Great Chicago Fire, the Haymarket Bomb, and the Model Town of Pullman*. The University of Chicago Press, Chicago – London.

⁹ Haymarket Affair Digital Collection. Chicago Historical Society. <http://www.chicago-historyresources.org/hadc/hadctoc.htm> (letöltés dátuma: 2020. 01. 13.).

egész világnak szóló összeütközéssé vált, messze túlnőtt lokális kulturális jelentőségén. Május elseje így vált a munkásmozgalom ünnepévé.¹⁰

A nagyvárosokról alkotott általános vélekedés a 19. század második felében egyöntetűen negatív volt.¹¹ És nem csupán Amerikában: hogy ez a vélekedés mennyire átitatta a gondolkodást, azt jól példázza Ebenezer Howard, a gyorsíróból várostervezővé előlépett vállalkozó tevékenysége és hatása. Ahogyan Howard és követői új kisvárosias közzeggel akarták megmenteni a városlakókat a környezetük ártalmaitól, ekképp igyekezett George Pullman is saját magáról elnevezett, Chicagótól délre fekvő többezer fős vállalati telepét bemutatni. Igyekezete összhangban állt az általános közvélekedéssel, így az 1894-ben innen induló országos sztrájk (melynek okai a bércsökkenés, a szigorúan paternalista vezetés, a közműdíjak mesterségesen magas tartása és az alkalmazotti ingatlantulajdonlási lehetőség teljes hiánya voltak) megítélése általában negatív maradt.¹² A sajtó a hazafias értékek ellenében működő, anarchista bevándorlók csőcselékeként ábrázolta a sztrájkoló munkásokat.¹³ Azt is meg kell jegyezni, hogy Pullman szeretett sokféle munkaerőt alkalmazni, így színes bőré amerikaiakat is bizonyos feladatokra.¹⁴ A sztrájkot végül leverték, ehhez azonban 30 munkást gyilkoltak meg szövetségi ügynökök, s végül a hadsereget is be kellett vetni, a szervező szakszervezetet pedig feloszlatták.

Nem olyan meglepő, hogy a közvélemény elítélte a sztrájkot. Pullman városka az idilli környezetet jelképezte, szemben a mocskos és romlott nagyvárossal. Az emberek többsége nem asszociált hozzá sem katasztrofális várostüzet, sem sztrájkokat, pláne nem bombarobbanást, ahogyan bűnözést és züllött erkölcsöket sem tudott elképzelni egy ilyen kisvárosban. Ha ott ilyesmi történhetett, azt „csak ártó idegen kezek tehették”, s ezzel nem csupán annak lakosait, hanem az amerikai értékeket veszélyeztették. Az, hogy mégis megtörténhetett, sok amerikai számára éppen azt az átfogó kulturális változást testesítette meg, amit a 20. századba való átmenet is jelentett – úgy érezték, ez volt a fejlődés ára.

Carl Smith meglátása¹⁵ számunkra is helytálló: habár egzakt adataink nincsenek a korabeli közvéleményről egyik incidens kapcsán sem, az a számos narratíva, ami a sajtóból, beszámolókból, peranyagokból és egyéb

¹⁰ Cross, Gary (1986): *Worktime between Haymarket and the Popular Front: An International Perspective. International Labor and Working-Class History*, 30 (4): 79–93.

¹¹ Boyer, Paul (1978): *Urban Masses and Moral Order in America, 1820–1920*. Harvard University Press, Cambridge.

¹² Nevins, Allan (1933): *Grover Cleveland: A Study in Courage*. Dodd, Mead and Company, New York.

¹³ Rondinone, Troy (2009): *Guarding the Switch: Cultivating Nationalism during the Pullman Strike. Journal of the Gilded Age and Progressive Era*, 8 (1): 83–109.

¹⁴ Ayres, Tim – Susan Eleanor Hirsch (2003): *After the Strike: A Century of Labor Struggle at Pullman*. University of Illinois Press, Urbana.

¹⁵ Smith: i. m. 4.

forrásokból kiviláglik, pontosan mutatja, hogy milyen nagy mértékben hatottak egymásra. A véleményformálók intenzív kölcsönhatásban voltak a társadalommal, s bár ez nem mérés, hanem dedukció, joggal feltételezhető, hogy a képzetek is hatottak egymásra. Ekképpen mégiscsak lehet képünk a korabeli közvéleményről, hozzátéve, hogy a 19. század második felében a nagyváros és Chicago is, mint fogalom, messze túllépett a helyi véleményformáláson, ezért vélelmezhető az is, hogy Budapest Erzsébetvárosának egyik külső területét már ekkor Csikágónak nevezhették.

A teljesség kedvéért, a Pullman-sztrájkhoz hozzá kell tenni azt is, hogy 1894-ben vizsgálatot indított a Cleveland-kormány, ami megállapította a kisváros paternalista vezetésének részbeni felelősségét, mindezek következtében pedig a kisváros elveszítette autonómiáját. A döntést az amerikai demokratikus értékekkel való szembekerülés indokolta, s paradox megoldásként Chicagóhoz csatolták, annak egy új, déli kerületéként. Szeptember első hétfőjét ekkor nyilvánították a munka ünnepévé és általános szabadnappá; ezenközben a szakszervezet vezetőjét fél év börtönbüntetésre ítélte a bíróság.¹⁶

Spekuláció szülte csomópont

Chicagót mindjárt a kezdetektől meghatározta az ingatlanspekuláció. Nem csupán Johnny Torrio¹⁷ vált hírhedté, hogy vagyonokat szerzett a Lakeview-n¹⁸ és más területeken fekvő telkek felvásárlásával,¹⁹ maga a város alapítása is egyetlen nagy és számtalan kisebb ügyeskedés eredménye volt az 1830-as években. Ahogy a romlott légkört elítélők maguk is rászorultak a város fejlődéssel járó előnyökre, a spekuláció – legyen az ingatlan, gabona, szén vagy szellemi termék – is nélkülözhetetlen volt a vállalkozások számára. „A spekuláció teremti meg és tartja fenn a megfelelő ár-értéket, impulzus és ambíció az ipar minden ágának, legyen az kereskedelem, irodalom vagy művészet. Serkenti az egyéni képességeket: agresszív, intelligens, és a legerősebbek jellemzője.”²⁰ Így írt Chicago kereskedelmi tanácsa 1891-ben, a kereskedelem immanens szellemi-

¹⁶ Judd, Dennis R. – Paul Kantor (1992): *Enduring tensions in urban politics*. Macmillan, New York.

¹⁷ Chicago egyik leghíresebb gengsztere a 20. század elején, az ő meghívására érkezett Al Capone a városba, s az ő „üzletét” vette át később.

¹⁸ A belvárostól északra fekvő, tóparti városrész, ma Chicago egyik legdrágább kerülete.

¹⁹ Michaels, Will (2015): A New Look at Al Capone in St. Pete. Part 2. *Northeast Journal*, Sept. 11. 2015. <http://northeastjournal.org/a-new-look-at-al-capone-in-st-pete-part-2/> (letöltés dátuma: 2020. 01. 14.).

²⁰ The Thirty-Fourth Annual Report of the Trade and Commerce of Chicago. For the Year Ending December 31st, 1891. The J.M.W. Jones Stationery and Printing Co. 1892. XXI.

ségét fogalmazva meg. A spekuláció hozta létre Chicagót, de Amerika egész nyugati fele annak köszönheti fejlődését, s ez lett az alapja úgy az amerikai nemzet felemelkedésének, mint ösztökélő ereje a kontinens kereskedelmi hatalmának.

A város helyén, annak alapítása előtt csak a Chicago folyó torkolata: egy mocsaras földterület feküdt, alig néhány telepessel, ám az országban egyedülálló földrajzi elhelyezkedése legalább annyira vonzóvá tette az ipar és a kereskedelem, mint a közép-nyugati gazdák számára. A nagy tavakon keresztül összeköttetést lehetett kialakítani kelet felé, az ipar központjait ellátandó, s az ekkor fejlődésnek induló vasúttal a nyugati gabonatermő vidékekkel, délen pedig a gyümölcstermő Kaliforniával találtak kapcsolatot.²¹ Már a város hivatalos megalapítása előtt megjelentek az ingatlanspekulánsok, telekfelvásárlók és befektetők, s amint a település 1833-ban hivatalosan is városi rangot nyert, tucatjával érkeztek keletről a tömött hajók pénzes befektetőkkel vagy megbízottjaikkal. Alig pár év telt el, és 1836-ban már messze meghaladták az ingatlanárak a várakozásokat. Öt nappal a fölterületek piacra bocsátása után 186 tábla talált új gazdára a becsült 834 ezer dolláros ár helyett bőven egymillió fölötti áron.²²

A telekspekuláció elsősorban nem kalandorokat vonzott. Olyan tudatos beruházók vásárolták fel a telkeket, mint Gurdon S. Hubbard, William Butler Ogden és John Stephen Wright. A szörmekereskedő Hubbard már 1818-ban átutazott azon a vidéken,²³ majd 1834-től, amikor az első nagyobb telekvásárlás lehetővé vált, nemcsak egész táblákat vásárolt fel, hanem istállókat is alapított, majd – már az illinoisi választmány tagjaként – Chicago első vagyongazdája lett. Ő alapította az első húscsomagoló üzemet, az első raktárakat, de tovább vitte szörmeüzletét is; mindezekre alapozva lépett be később a biztosítási szakmába, s lett Chicago első részvényjegyzője.²⁴ Odgent 1837-ben Chicago első polgármesterévé választották, noha karrierje során elsősorban vasúti beruházó volt, de ő állt az Illinois–Michigan-csatorna építése mögött is, s – az infrastruktúrához kötődő érdekei következtén – ő tervezte az első lengőhidat a Chicagó folyón.²⁵

²¹ Jaher, Frederic Cople (1982): *The Urban Establishment: Upper Strata in Boston, New York, Charleston, Chicago, and Los Angeles*. University of Illinois Press, Urbana. 477.

²² McLearn, Patrick E. (1969): Speculation, Promotion, and the Panic of 1837 in Chicago. *Journal of the Illinois State Historical Society*, 62 (2): 135–146.

²³ Hubbard, Gurdon Saltonstall (1969): *The Autobiography of Gurdon Saltonstall Hubbard*. Citadel Press, New York. 33.

²⁴ Sawyers, June Skinner (1991): *Chicago Portraits*. Loyola University Press, Chicago. 127.

²⁵ Merriner, James L. (2004): *Grafters and Goo Goos: Corruption and Reform in Chicago, 1833–2003*. Southern Illinois University Press, Carbondale. 20.

Wright apja a tízes évek közepén, nagyjából fia születésekor járt először Chicagóban, 1832-ben azonban az egész család áttelepült és rönkkeskedő üzletet nyitott. John alig húszévesen már népszámlálást szervezett, térképet adott ki Chicagóról, és saját ingatlanüzletet nyitott. Mikor huszonegy évesen nagykorúvá lett, ingatlanjainak értéke 200 000 dollárra rúgott. Hullámzó teljesítményű ingatlanüzlete mellett újságot adott ki, ő alapította és építette az első elemi iskolát, s támogatta a parkok kialakítását városszerte.²⁶ Mindhárman keletről jöttek: Vermontból, New Yorkból és Massachusettsből, és sok másik vállalkozóval együtt jelentős erőfeszítéseket tettek a városért, annak nemcsak fizikai képét, hanem országos és nemzetközi imázsát is formálva. Így kötődött a városhoz első pillanattól az ingatlanspekuláció.

A telekspekuláció a 19. század derekán Amerika egész nyugati felét behálózta, olyannyira, hogy 1837-ben pénzügyi válsághoz vezetett. Igaz, az ügyeskedés Amerika első telepeseivel kezdődött, az Óvilágból hozott értékeik és a földbirtok nyújtotta rang különös vágyat ébresztett bennük a földtulajdonlás iránt, a spekuláció amerikai történetének talán legszomorúbb szakasza mégis az 1929-es világgazdasági válság és az azt követő évek volt. Chicagónak már a 17. században felismerték mind a kereskedelem, mind az áruszállítás szempontjából kiemelkedő stratégiai helyzetét, a fejlődés megindulásához új lendületet azonban csak az Erie-csatorna megnyitása adott 1825-ben, megnyitva a keleti parti és az európai piacokhoz vezető utat a közép-nyugati termelők számára.

A Mississippi-csatorna ötlete 1814-ben született, 1827-ben pedig a Kongresszus átengedte a földhasználat jogát Illinoisnak, hogy lehetővé tegye számára a csatorna megépítését, s Chicago 1830-as felparcellázása közvetlenül ennek volt a következménye, s noha maga az építkezés csak később kezdődött, a telekspekuláció felvirágzása egyértelműen ennek a stratégiai tervnek a folyománya. Az olyan élelmes üzletemberek, mint Charles Butler, Ogden sógora, már az indián törzsekkel kötött állami szerződések előtt pontosan tudták, hogy érdemes befektetni a telekvásárlásba ezen a területen.²⁷ A század elején átlátták, hogy egy város a mai Chicago helyén milyen remek kereskedelmi, raktározási és vasúti-hajózási központ lehet, különösen, ha a nagy tavak hajózhatóvá válnak, s a Mississippi felé megépül a vízi összeköttetés. Butler ezt pontosan így le is írta.²⁸

²⁶ Lewis, Lloyd (1941): *John S. Wright: Prophet of the Prairies*. The Prairie Farmer Publishing Company, Chicago.

²⁷ Cronon, William (1991): *Nature's Metropolis: Chicago and the Great West*. W.W. Norton & Company, New York – London.

²⁸ Charles Butler naplója. 1833. augusztus 4-i bejegyzés. In: *Pierce, Bessie Louise – Joe Lester Norris (eds.) (2004): As Others See Chicago: Impressions of Visitors, 1673–1933*. University of Chicago Press, Chicago. 48.

Illinois kormányzata éppen ezért erőltette a telekspekuláció folytatását, s támogatta azt agresszív hitelezési gyakorlatával. A legfőbb hitelező, a Bank of Illinois állami nyomás alatt állt, s mivel kényszerűen támogatta a telekvásárlásokat, nem állt módjában megfelelő kamatlábakat sem megállapítani, más bankok pedig az ő gyakorlatát követték.²⁹ Mindezek következtében az ingatlanárak az 1830-at követő hat év alatt hektáronkénti 800 dollárról 327 000 dollárra ugrottak (2012-es árfolyamon számolva mindkettőt – ez közel 41 ezer százalékos növekedés).³⁰ Az 1837-es válságot követően az ingatlanpiac persze összeomlott, a hiteleket befagyasztották, s az ingatlanok értéke 1841-re 38 000 dollárra esett vissza. Miután az Illinois–Michigan-csatornát 1848-ban átadták, az eredeti várakozások mégiscsak teljesültek, s az ingatlanárak ismét szárnyalni kezdtek, így az ingatlanvételek végül némi hasznót is hoztak a befektetőknek.

Keleti és nyugati vasút, déli vasút, folyami és tavi közlekedés, Mississippi-csatorna – ezekből állt a tökéletes földrajzi adottság – még ma is Chicagóból indulnak ezek a vasúti útvonalak. Az 1837-es pánik nem állította le a kereskedelmet, sőt, annál inkább élénkült: új lehetőségeket és utakat keresett. Az elképzelés sokszorosan is bevált, nem véletlen, hogy Amerika két legnagyobb postai katalógusáruháza is Chicagóban nyílt: a Montgomery Ward 1872-ben, a Sears 1887-ben.³¹ A vasút tette lehetővé, hogy a Sears 1918-tól még modell-házakat is áruljon katalógusból: 370 féle családiházat tudtak eljuttatni – a legkorszerűbb központi fűtéssel és egyéb felszereltséggel – egészen Alaszkáig. A Sears-katalógus terjesztése forradalmasította a fogyasztói kultúrát: 1894-től még fegyvereket és lőszert is lehetett katalógusukból rendelni.³²

A város viharos növekedése és átalakulása

Talán a legismertebb jellemzője a Chicago-fogalomnak a város lélekszámának gyors növekedéséhez kapcsolódik: 1840 és 1870 között 67-szeresére nőtt. Alig hat évtizeddel alapítása után, 1890-re a második legna-

²⁹ Hoyt, Homer (1933): *One Hundred Years of Land Values in Chicago*. The University of Chicago Press, Chicago.

³⁰ Glaeser, Edward L. (2013): *A Nation of Gamblers: Real Estate Speculation and American History. Policy Briefs*. Harvard Kennedy School Taubman Center for State and Local Government, Cambridge.

³¹ Latham, Frank B. (1972): *1872–1972: A Century of Serving Consumers. The Story of Montgomery Ward*. Chicago: Montgomery Ward.; Emmet, Boris – John E. Jeuck (1974): *Catalogues and Counters: A History of Sears, Roebuck & Company*. University of Chicago Press, Chicago.

³² Cohn, David L. (1940): *The Good Old Days: A History of American Manners as Seen through the Sears Roebuck Catalogs, 1905 to the Present*. Simon and Schuster, New York. 431–440.

gyobb város lett az Egyesült Államokban, s ezt a helyzetét száz évig meg is őrizte.³³ Az a tény, hogy mindez az ipar által meghatározott urbanizációs korszakban, nyugaton történt, továbbá hogy csak 1833-ban alapították, s mégis Chicago gazdasági, kulturális, társadalmi jelentősége öltött a 19. század derekára globális méreteket, mind hozzájárultak a növekedés keltette hírnévhez. Ugyancsak fontos kiemelni Chicago területi integritását, szemben a latin-amerikai nagyvárosok hatalmas népességnövekedésével, amit elsősorban a favellákkal jellemezhető külterületek bővülése táplált. Vannak nagy iparvárosok, amik most is gyorsan nőnek, így Csongcsing az elmúlt harminc évben négyszeresére nőtt, ugyanakkor már korábban is nagyváros volt, így népességnövekedése közel sem tekinthető Chicagóéhoz hasonló jelenségnek – különösen, mert a nyugati területek fejlesztése és a Háromszurdok Gát hatása a térségre nemzetgazdasági stratégia Kínában. Vannak városok, amiket újonnan alapítottak ipari beruházások helyszínéként vagy politikai-adminisztratív célokból. A legismertebb talán mind között Brazíliaváros, amit 1960-ban hoztak létre az ország új fővárosaként, s melynek jelentősége és népességnövekedése is kiemelkedő: 1960 és 1990 között 11,4-szeresére emelkedett a városlakók száma, figyelembe kell azonban venni, hogy már az alapításakor nagyszámú hivatalnokot helyeztek át ide a kormányzati és más adminisztratív intézmények.³⁴

Chicagónak azonban nem csupán a népessége nőtt drasztikusan a 19. században, hanem a kereskedelme, az ipara és különösképpen közlekedése fejlődött gyorsan. Mindez oda vezetett, hogy gazdasági szempontból ugyancsak hamar a második legjelentősebb várossá nőtt az Egyesült Államokban, közvetlen New York után, s egyben a legjelentősebb közlekedési csomóponttá vált. Habár a vízi közlekedés és az áruszállítás tette azzá, ami – a Chicago folyó és a Des Plaines folyó összekötése tette lehetővé a nagy tavakon és a Szent Lőrinc folyón az Atlanti-óceánra való kiutást, míg a Mississippin keresztül a Mexikói-öböllel kötötte össze a várost, s nem mellesleg megfordította a folyó folyásirányát³⁵ –, 1905-ben már a világ vasútvonalai 14%-ának Chicago volt a központja.³⁶

Meg kell jegyezni, hogy más nagyvárosokhoz hasonlóan, Chicago né-

³³ 1990-ben Los Angeles megelőzte, s így a harmadik helyre csúszott vissza. Rank by Population of the 100 Largest Urban Places, Listed Alphabetically by State: 1790–1990. U.S. Bureau of the Census. Internet Release date: June 15, 1998. <https://www.census.gov/population/www/documentation/twps0027/tab01.txt> (letöltés dátuma: 2020. 01. 15.).

³⁴ Senado Federal. *Brasília tem 2,6 milhões de habitantes e a maior renda 'per capita' do país*. <http://www.senado.gov.br/noticias/especiais/brasilia50anos/not01.asp> (letöltés dátuma: 2019. 12. 30.).

³⁵ How the Chicago District has 'weathered' recent storm events. US Army Corps of Engineers Chicago District. Release no. 122612-001. Dec. 26, 2012.

³⁶ *Encyclopaedia Britannica*, 11th Edition, Vol. 6, Sl. 1 „Châtelet” to „Chicago” 119.

passágének jelentős hányada bevándorló volt. Arányuk a város népességében 1870-ben 48,4%, míg a századfordulón 34,6% volt – a második generációs bevándorlókat is beleszámítva viszont 77,4%.³⁷ Chicago fizikai és demográfiai értelemben sem volt ugyanaz a város a Haymarket-incidens idején, mint volt tizenöt évvel korábban, a tűzvész idején. Csak 1885 és 1886 között, egyetlen év leforgása alatt 125 000 bevándorló érkezett a városba. Érthető, ha a város mentalitása is azzal a gyorsasággal alakult át, mint maga a település.³⁸ Ez a folyamatos változás okozta, hogy Chicago atmoszférája ellentétesnek tűnt a társadalmi rendről alkotott hagyományos értékekkel és a stabilitás ideájával.

Miként a népesség, úgy nőtt a város kiépített területe is, folyamatosan változtatva a városlakók identitását s a városról alkotott képet. Chicago a felhőkarcolók szülővárosa, a világ első vasbetonszerkezetes magasépülete, a Home Insurance Building 1885-ban itt épült, amit sok másik követett. Ráadásul úgy, hogy az agyagos-homokos talaj különösen kedvezőtlen volt toronyházak építéséhez, ezért azt sajátos technológiával kellett megoldani. Így jött létre az építészeti Chicagói Iskola 1880-ban.³⁹ Chicago meglehetősen alacsonyan fekszik – lévén szó a Michigan tótól a jégkorszakban elhódított szárazföldről. Ennek okán a belvíz és a csatornázás is problémákat okozott, így az akkor már jelentős részben kiépült várost 1855 és 1860 között fel kellett emelni. A felemelést szó szerint kell érteni: az épületek alá ástak, ahová gerendákat és több ezer csörlőt helyeztek el, majd ötszáz munkás egyszerre forgatta azokat, így pár nap alatt másfél-két méteres magasságba emelkedtek, amikor is meg lehetett építeni az új alapzatukat.

A városok felemelése elég általános volt a korban, s még csak nem is Chicago volt az első közöttük – Atlanta egész belvárosát fel kellett emelni az útépitések miatt, ami Chicagóval ellentétben mégsem vált ismertté sem akkor, sem ma.⁴⁰ A város házainak nagy részét meg kellett emelni, a munkát George Pullman cége kivitelezte,⁴¹ s talán az sem meglepő, hogy a dolog igen színes sajtóvisszhangot kapott.⁴² A házak egy másik részét – különösen azokat a faserkezetes házakat, amik már nem fele-

³⁷ Gibson, Campbell – Kay Jung (2006): *Historical Census Statistics on the Foreign-born Population of the United States*. Population Division Working Paper No. 81. U.S. Census Bureau, Washington. 74–81.; *Encyclopaedia Britannica*, 124.

³⁸ Smith (i. m. 7.) amellett érvel, hogy míg a tűzvész fizikailag pusztította el a várost, addig a Haymarket bomba-incidens mentális kataklizmaként hatott.

³⁹ Condit, Carl W. (1964): *The Chicago School of Architecture: A History of Commercial and Public Building in the Chicago Area, 1875–1925*. University of Chicago Press, Chicago.

⁴⁰ Cain, Louis P. (1972): Raising and Watering a City: Ellis Sylvester Chesbrough and Chicago's First Sanitation System. *Technology and Culture*, 13 (3): 353–372.

⁴¹ Leyendecker, Liston Edgintin (1992): *Palace Car Prince: A Biography of George Mortimer Pullman*. University Press of Colorado, Niwot. 63.

⁴² Csak példaként: *Chicago Daily Tribune*, January 22, Tuesday, 1861. Címlap.

tek meg a modernizálódó város igényeinek – egyszerűen elvontatták egy külső városrészbe.⁴³ Chicago Amerika szimbólumává vált, a radikális városátalakítás pedig olyasmi volt, amit Európában biztosan nem lehetett volna véghezvinni. A keleti parti és európai újságok tele voltak érzékletes leírásokkal, melyek alig győzték méltatni Chicagót, ami szerintük emberfeletti csodát hajtott végre.⁴⁴

A csatorna- és vasútépítéssel, az első felhőkarcolókkal, a városemeléssel Chicago az ember környezet fölötti hatalmának jelképévé vált; a század végére már az sem volt meglepő, hogy a város egyik leggazdagabb polgára, Potter Palmer a rakpart kibővítéséhez a tótól vette el a területet. Palmer 1852-ben telepedett le Chicagóban, abban az évben, amikor a város végleg az országos vasútvonalak csomópontjává vált. A hatvanas években eladta áruházát, s ingatlanügyletekbe kezdett, főként ingatlanfejlesztéssel foglalkozott, lényegében ő építtette ki a State Streetet, s tette azt Chicago új központjává. A nyolcvanas években emeltette Chicago legismertebb épületét, a Palmer-kastélyt a Michigan tó északi partján. A kastély a Clark Street leégett épületeinek törmelékéből épült három év alatt, s egy egész falunyi építőmestert hozatott hozzá Olaszországból, s hogy szabadidős és sportlehetőségeket kínáljon baráti társasága számára, egy széles sétányra is szüksége volt az épület előtt.⁴⁵ Az út számos bővítésen esett át az évtizedek során, s az automobil megjelenésével szerepe is megváltozott, mígnem 1937-ben az északi és déli szakaszát egy híddal kötötték össze. Így vált a város egyik legismertebb és legforgalmasabb útjává.

A ház a társadalmi élet központja lett, grandiózus belső terei elsősorban a ház asszonyát, Bertha Palmert dicsértek, aki Párizsba járt festményeket vásárolni (elsőként egy Degas-t és egy Renoirt), s akit az 1893-as világkiállítás egyik védnökévé választottak. Az Amerika felfedezésének négyszáz éves évfordulóján tartott kiállítás soha nem látott méreteivel, technológiai vívmányaival és neoklasszikus épületeivel – melyek a City Beautiful mozgalom kezdetét is jelzik – mind praktikus, mind szimbolikus értelemben az amerikai birodalomépítés kezdőpontjává vált. Amerika nemcsak mezőgazdasági gépeivel hódította meg a világot, de identitását is újraalkotta ezzel a kiállítással.⁴⁶ Chicagónak nem csupán a fizikai és társadalmi környezete változott évről évre, hanem szellemisége és szimbolikus ereje is, mely ráadásul egyre tovább nőtt, immár világméretűvé

⁴³ Duis, Perry (1998): *Challenging Chicago: Coping with Everyday Life, 1837–1920*. University of Illinois Press, Urbana – Chicago. 89–98. Érzékletes leírást ad róla: Macrae, David (1870): *The Americans at Home: Pen-and-Ink Sketches of American Men, Manners and Institutions*, Vol. II. Edmonston & Douglas, Edinburgh. 190–193.

⁴⁴ Colbert, Elias (1872): *Chicago and the Great Conflagration*. (Applewood's American Cities Series.) Applewood Books, Carlisle. 98.

⁴⁵ Miller: i. m. 414.

⁴⁶ Domosh, Mona (2002): A 'Civilized' Commerce: Gender, 'Race', and Empire at the 1893 Chicago Exposition. *Cultural Geographies*, 9 (2): 181–201.

válva. Chicago Amerikát képviselte a világ szemében, s a világkiállítás azt üzenté, hogy az amerikai civilizáció és életforma felette áll másoknak.

A bűn fővárosa

A város népességének egyedülállóan gyors növekedése mellett Chicago legfontosabb társított jellemzője a bűn. Az újságíró Lincoln Steffens így írt 1902-ben: „Első a bűnben, legmélyebbre merül a mocsokban; hangoz, törvénytelen, szeretetlen, rossz szagú, tisztetlenség, új; egy túlméretezett ostoba falu, a városok keményfiúja, a nemzet látványossága.”⁴⁷ Jeffrey Adler olyannyira találónak vélte a mondat első felét, hogy 2006-os, Chicagóról írt könyve címének is ezt választotta.⁴⁸ A Chicagót megfigyelő kortársak sorra a bűn vagy a gyilkosságok fővárosaként jellemezték – 1913-ban még a város rendőrfőnöke is azt állította: nincs még egy a bűnözők által olyannyira tönkretett város, mint Chicago. Egyedül 1914-ben többen haltak golyó általi halált itt, mint a spanyol–amerikai háborúban. Cook megye bírása azt állította 1918-ban, hogy Chicagóban egy év leforgása alatt több bűncselekményt követtek el, mint Európa összes országában az azt megelőző száz évben.⁴⁹ Pedig a huszadik század első évtizedeiben több déli város és nyugati kisváros is sokszor felülmúlta a százezer főre eső emberölések számában.⁵⁰ Mindez nem befolyásolta, hogy Chicago egyben a fejlődés, a lendület és az ipari erő szimbóluma, a kereskedelem, az oktatás, a művészet és a reform központja maradjon. Történet ráadásul mindez jócskán a húszas évek: Al Capone és a Valentin-napi mézszárlás előtt.

Adler fent idézett könyvében Durkheim nyomdokain jár, mikor a társadalmi nyomásnak tulajdonítja az emberölések és a kapcsolódó öngyilkosságok nagy számát. Hiába az egyéni történetek és egyedi sorsok sajátosságai, a társadalmi környezet hatása kimutatható a sok száz vagy sok ezer hasonló esemény mögött, sőt mi több, feltárják a konfliktusok kulturális forrásait. Adler könyvének keretét Norbert Elias civilizációs folyamata adja, azt applikálja Chicagóra 1875 és 1920 között: az intézményesülési folyamatok, így a rendőrség, oktatás fejlődése együttesen normaváltozást hozott a városban a századfordulón. Számtalan agresszív magatartásforma az ittas vezetéstől a veszekedésig eltűnőben volt,

⁴⁷ Steffens, Lincoln (1902): *The Shame of the Cities*. McClure, Phillips & Co., New York. 234.

⁴⁸ Adler, Jeffrey S. (2006): *First in Violence, Deepest in Dirt: Homicide in Chicago 1875–1920*. Harvard University Press, Cambridge.

⁴⁹ Adler, Jeffrey S. (2001): Halting the Slaughter of the Innocents. *Social Science History*, 25 (1) 29–52. A *Chicago Tribune* korabeli cikkei idézi.

⁵⁰ Adler (2006): 1.

ám mindezekkel szemben a gyilkosságok aránya 2,25-ről 9,7-re nőtt ezen időszak alatt.⁵¹ Adler szerint ez az alacsonyabb státuszú csoportok felfele mobilitásából adódó sűrűlódásoknak köszönhető – ám elfelejti, hogy Elias Európában több évszázados időtartammal és legalább országnyi területekkel modellezte a civilizálódási folyamatot, aminek pár évtizedre rövidítése és egy városnyi népességre redukálása, még ha az milliós is, szükségképpen érvényvesztéssel jár.

Megmarad azonban a tény: a sokrétű fejlődés mellett is növekvő erőszakos bűncselekmények száma jellemzi a város kultúráját; s vessünk egy pillantást az egy évszázaddal későbbi Chicagóra: továbbra is a legnagyobb az emberölések aránya az USA-ban, a metropolisz 2016-ban az országos mutatók növekedésének a feléért volt felelős.⁵²

Virgil W. Peterson, aki évtizedekig volt az FBI különleges ügynöke, mignem 1942-ben a Chicagói Bűnügyi Bizottság elnökévé nevezték ki, érzékletesen írta le a város korai történetének részletein keresztül, hogyan vált ott a bűn meghatározó kulturális elemmé.⁵³ Véleménye szerint Chicago első lakosai adták a városnak a törvénytelenység hagyományát, ugyanis a többségük szerencsejátékos, csaló, kerítő, lótolvaj és politikai parazita volt – még akkor is, ha később az életük folyamán megbecsült polgárokká váltak. A Chicago történetében lezajlott legelső bírósági tárgyaláson, ami egy félig elkészült áruházból folyt le, azt az ír származású személyt, akit felesége meggyilkolásával vádoltak, az esküdtek felmentették; Peterson szerint ennek hátterében a bíróság félrevezető instrukciói és az ügyvédek mesterkedései álltak. Hasonló esetek pedig sorban ismétlődtek ezt követően. A 19. század derekán úgy festett Chicago, mint egy vadnyugati kisváros: az első két évben nem volt sem rendőrség, sem jogi képviselői szerv. Szerencsejátékosok özönlöttek el, akik jobb híján mind az ingatlanspekulációban próbálták ki magukat. A Jackson elnök adminisztrációjára jellemző korrupció, zsákmányszerző gyakorlat⁵⁴ ugyancsak kedvezett a politikai élőködésnek és a megvesztegetésnek Chicagóban is, ami végül összekapcsolódott az erőszakkal: mindezt az 1840-es elnökválasztás véres eseményei híven példázzák.⁵⁵

A városalapítást követően a gyors meggazdagodás vágya vonzotta Chicagóba az embereket, ám hamar rossz híre lett a városnak; megjelentek a

⁵¹ Uo. 273.

⁵² Sanburn, Josh (2016): Chicago Is Responsible for Almost Half of the Increase in U.S. Homicides. *Time*, September 19, 2016. <https://time.com/4497814/chicago-murder-rate-u-s-crime/> (letöltés dátuma: 2020. 01. 20.).

⁵³ Virgil W. Peterson (1952): *Barbarians in Our Midst: A History of Chicago Crime and Politics*. Little, Brown, Boston.

⁵⁴ Morrison, James A. (2015): This means (bank) war! Corruption and credible commitments in the collapse of the second bank of the United States. *Journal of the History of Economic Thought*, 37 (2): 221–245.

⁵⁵ Peterson: i. m. 15.

„züllött erkölcsi élethez” kapcsolódó különféle betegségek és elmebajok, s az azokat kezelő orvosok, szanitécek, gyógyszerek és kúrák, hirdetései elárasztották a helyi sajtót. Mindez egyfelől sajátos képét alkotta meg a városnak, másfelől olyan értékrendi és társadalomszerveződési alapokat hozott létre, melyek a város növekedésével minőségükben nem változtak, csupán méretükben nőttek egyre nagyobbra. 1850-ben Chicago lett otthona a 20. század leghíresebb és legnagyobb magándetektív-ügynökségnek, a Pinkerton Agencynek,⁵⁶ a 20. század derekán az egyik legismertebb bűnügyi védőüggyvédének, Clarence Darrow-nak;⁵⁷ s íme egy példa, ahogy két elem összetalálkozik: a már említett Sears katalógusból egészen 1924-ig fegyvert és lőszereket is lehetett rendelni minden különösebb akadály nélkül.⁵⁸

A mítoszeremtő tudomány és irodalom

Ennyi bűnözés és a neki köszönhető hírnév megtapasztalása után nem csoda, ha a kriminológia első modern, a nagyvároshoz kapcsolódó bűnözés-elmélete Chicagóban született meg. Az elmélet megalkotói az amerikai szociológus, William Isaac Thomas és a lengyel filozófus, Florian Znaniecki⁵⁹ voltak, s háttérben a lengyel bevándorlók alkotta közösségek kutatása állt a századfordulón. Elméletük szerint a nagyvárosi etnikai szegregációkban zajló társadalmi dezorganizáció a gyors népességgypodás és az etnikai és kulturális heterogenitás növekedése közepette az egymásnak ellentmondó normák és viselkedésvárások okozta konfliktusok formájában jelenik meg, amivel egyúttal a régi társadalmi miliő kontrollvesztését is előidézi. A társadalmi ellenőrzés hagyományos módszerei, így a szabályok megszegése és betartása negatív és pozitív szankcióinak hatékonysága gyengül, ez pedig a bűnözési ráták, a családban elkövetett erőszak emelkedéséhez és a házasságok felbomlásához vezet. A nagyvárosi bevándorló környezet tehát megteremtette első általános elméletét, nem csupán a kriminológia, hanem más tudományok számára is – Chicago vonzotta azokat, akik tanulmányozni akarták a bűn és a város kapcsolatát. Itt születtek s innen jutottak tovább az első elméletek: így a kriminológia mellett a városszociológia, a településföldrajz, a szociálpszichológia és a történettudomány is jelentős elméleti hozzájárulást köszön-

⁵⁶ Becker, Theodore M. (1974): The place of private police in society: An area of research for the Social Sciences. *Social Problems*, 21 (3): 438–453.

⁵⁷ Farrell, John Aloysius (2011): *Clarence Darrow: Attorney for the Damned*. Doubleday, New York.

⁵⁸ Cohn: i. m. XVII.

⁵⁹ Thomas, W. I. – Znaniecki, F. (1919): *The Polish Peasant in Europe and America*. Vol. IV. University of Chicago Press, Chicago.

het Chicagónak. Így jött létre a Chicagói Iskola több tudományterületen is. A város nevéhez kötődő, azzal címkézett elméletek tovább erősítették a város bűnhöz és egyéb, az ipar és népesség gyors fejlődéséhez kötődő imázsát. Ráadásul minden Chicagóhoz kötődő kutatás és elmélet földrajzilag determinált, hozzájárulva ezzel a mikrovilág és a területiség kölcsönhatásának megértéséhez – amennyiben elfogadjuk azt a tételt, hogy a terület olyan formáció, ami a társadalmi szereplők gyakorlatára is utal.⁶⁰

Chicago a társadalomtudományban talán legtöbbet tanulmányozott város.⁶¹ A kutatások eredményei önmagukban főként Chicago és más városok vezetése, a várostervezők, a városgazdálkodás és a tudományos közösség számára hoztak hasznos ismereteket, ám számtalan, a szélesebb közönség számára íródott könyv, beszámoló és folyóiratcikk is erősítette a városról kialakult képet, sőt maga a nagyszámú kutatások ténye, s hogy Chicago egyfajta referenciává vált a további városok számára is, mind hozzájárult a város identitásának belső és külső megerősítéséhez. Itt születtek az első ökológiai modellek, melyek mind egy univerzális szabályt kerestek a városok működésére, a városok és a hagyományos társadalmi értékek hanyatlására, ami egyben a városok mitikus erejében való hitet is tükrözte. Maga a feltételezés, hogy lehetséges szabályos városmodell,⁶² közvetíti ezt az immanens tartalmat.

Időközben a város kulturális központtá vált, s megszületett irodalmi képe is: egyre több bűnügyi regényt írtak, melynek Chicago lett a helyszíne,⁶³ s ma már konferenciák vitatják, miért is éppen Chicago a krimi fellegrvára.⁶⁴ A város eredendően mitikus hely, történetileg létrehozott szimbólum,⁶⁵ a Chicagói Iskola (vagy Iskolák) azonban kiemelkedően sokat „tett(ek)” a modern lokális mítosz létrehozásáért: a városi környezet determináló erejéről itt megalkotott kép minden korábbi hasonló elkép-

⁶⁰ Lepetit, Bernard (1995): Építészet, földrajz, történelem. *Aetas*, 10 (4): 142–158. 149.

⁶¹ Abbott, Andrew – Jolyon Wurr (2004) Chicago Studied: Social Scientists and Their City. In: *James R. Grossman – Ann Durkin Keating – Janice L. Reiff (eds.): Encyclopedia of Chicago*. University of Chicago Press, Chicago. 148–151.

⁶² Ernst Burgess univerzális modellt kívánt alkotni 1925-ben, mégis ott van rajta a Michigán tó, márpedig Burgess modellje olyan paradigma, ami máig referenciálul szolgál.

⁶³ Talán legfontosabb állomása Saul Bellow munkássága, aki maga is professzor lett a Chicagói Egyetemen, és az *Augie March* kalandjai első kötetében, valamint Nobel-díjas alkotásában, a *Humboldt آدمányában* is fontos szereplők kötődnek vagy kerülnek közel a bűnözéshez, miközben a város társadalmi életének hiteles és részletgazdag ábrázolását nyújtja. A krimiiradalomban pedig Sara Paretsky nevét érdemes kiemelni, akinek V. I. Warshawski sorozata Chicago szinte összes szubkultúrájába betekintést nyújt.

⁶⁴ Morgan, Adam (2018): Why Chicago is a Hub for Crime Fiction. *Chicago Magazine*, March 16. 2018. <https://www.chicagomag.com/arts-culture/March-2018/Why-Chicago-is-a-Hub-for-Crime-Fiction/> (letöltés dátuma: 2020. 01. 22.).

⁶⁵ Chevalier, Jean – Alain Gheerbrandt (1982): *Dictionnaire des symboles: Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*. Robert Laffont S.A. – Éditions Jupiter, Paris. 1014–1016.

zelést túlszárnyalt. A város tudományos és irodalmi metaforáinak empirikus támasza lehetett ugyan a korai Chicago, de a nagyvárosról alkotott képe mindenütt, így Európában is, igen negatív volt a 19. században, ezt a jelenséget tehát mentálisan önálló konstrukciónak kell tekintenünk.

Chicago, a sokrétű szimbólumrendszer

Tér és társadalom szoros kölcsönhatásban áll egymással; ahogyan Bernard Lepetit fogalmaz: „a tér [...], a társadalmi struktúrákban bekövetkező változás a terület újfajta szerveződését vonja maga után.”⁶⁶ A társadalmi csoportok találkozása hozza létre a „társadalmi világ mozaikját”, ami egyben a fizikai tér társadalmi értelmezése. A fizikai teret jelen esetben az emberi tevékenység hozta létre, a természetföldrajzi akadályokat könnyedén áthidalva. Az ember alkotta akadályok, az utak, csatornák, parkok vagy a vasút azonban újabb korlátokat szabtak a város növekedésének, a társadalmi érintkezéseknek, meghatározták a város ökológiáját. Így született a város ökológiai felfogása is.

Chicago a prériből lett várossá, 1871-ben nagy része leégett, s hamvakból éledt újjá: azzá lehetett, amivé a (vállalkozói) akarat tette. Thomas és Znaniecki pedig megteremtették az önerőből új társadalmi rendet teremtő bevándorló Amerika-mítoszát – ismét csak Chicagóval fémjelezve. Minden esetben az a jelentés társult a városhoz, hogy a képzelet teremtetten. Ha a semmiből nőtt, akkor ideális a tanulmányozásra, akkor bármi vagy minden megváltoztatható benne: a csatornával áthidalható két korábban elszigetelt világ, a keleti partvidék és a Mexikói-öböl, a mocsár lecsapolható, a város felemelhető, még a Michigan-tótól is le lehet vágni e megkívánt részeket a Lake Shore Drive, a Grant Park vagy a North Shore Island számára. Ugyanakkor a bűnözést nem sikerült visszaszorítani, ami ugyan ellentmond az előbbi tézisnek, ám kicsit sem csökkenti annak érvényét, hiszen az is csupán egy imaginárius képződmény, éppen ebben rejlik szimbolizmusának lényege.

⁶⁶ Lepetit, Bernard (2002): Tér és történelem. In: *Benda Gyula – Szekeres András (Szerk.): Tér és történelem. Előadások az Atelier-ben.* L'Harmattan – Atelier, Budapest. 65–76. 70.